

vsakoletnem določanju „...dopustnega števila gojencev visokih šol“ itd. Prostor nam ne dopušča, da bi se izgubljali v podrobnostih, toda že na podlagi takega površnega pregleda moramo ugotoviti, da si take knjige o tako perečih in naš narodni obstoj zadevajočih vprašanjih nismo želeli.

Treba je omeniti, da je delo pisano v zelo lepem jeziku in popularnem, lahko razumljivem slogu, ki je tudi pripomogel, da je naletela knjiga pri naši publiki na prijaznejši sprejem, kakor se po navadi dogaja pri podobnih delih.

Ivan Potočnik.

Polemika

Pri rojstvu slovenske komparativne

Zgradba teorije ali sistematike je navadno sintetično delo, s katerim dogradi znanstvenik svojemu raziskavanju vrh, v katerega je v izkristalizirani obliki povezal najgloblje izkušnje, polagoma nabrane ob konkretnem delu. Le sistematika s to bistveno značilnostjo ima resnično vrednost in pomen. Če je njen predmet s kakega umetnostnega ali miselnega področja, so vidiki, po katerih je bila zgrajena, izbrušeno zrcalo tvorčevih svetovnonazornih, literarnih in estetskih pogledov.

Pri nas je mlad človek, dr. Anton Ocvirk, na začetku svoje znanstvene poti izdal knjigo s teorijo in sistematiko vede, ki je poleg drugega še povsem mlada. Opozorili smo na njeno odvisnost od tujega dela (Sodobnost 1938, 137—41). Sedaj se je dvignil avtor in obtožil, da je navedba le slabokrven domislek, a njegovo delo povsem izvirno. Zanikal je, da bi bil Francoz Van Tieghem, katerega knjigo „La littérature comparée“ smo imenovali kot njegov vir, le kaj vplival na njegovo „Teorijo primerjalne literarne zgodovine“. Članek, ki ga je objavil Ljubljanski Zvon (1938, 191—6), je pisan s tisto ostroostjo izrazov, ki je bila značilna za Ocvirkove polemike v isti reviji v letu, ko je bil sam svoj urednik (1934), in ki nima primere v naši povojni resnejši publicistiki. Ocvirkov žaljivi ton ni vreden odgovora in nadaljnjega razpravljanja, toda prezrta rokavica bi pomenila priznanje, da je njegovo ogorčenje upravičeno. Ker o tem ni govora, bom v najkrajši še možni obliki odgovoril zgolj na stvarne navedbe, ki jih je nanizal v obrambi.

1. Poizkus zunanjega dokaza o neodvisnosti. Na čelo odgovora je postavil Ocvirk razlago o postanku svojega dela, ki naj bi že sama, brez primerjanja vsebine, izkazala njegovo izvirnost. Prvi zasnutki da segajo nazaj v šolsko leto 1929/30, ko je na ljubljanski univerzi pripravil za seminar prof. Kidriča nalogo, ki je že obravnavala literarno teoretična in primerjalna vprašanja. Van Tieghemova knjiga pa je izšla šele 1931. Dokaz je v prvem hipu lahko zelo prepričevalen. Toda le, če ne vemo, da za presojo nekega znanstvenega dela ni važen njegov prvi zasnutek, ki ga javnost ne pozna (v našem primeru celo še delo študenta iz prve polovice vseučiliških let), temveč oblika, v kateri je izšlo v tisku. Po novi razlagi bo moral vsakdo sklepati, da Van Tieghemov vpliv že zunanje ni bil zmožen, kajti Ocvirk je zamolčal, kakšen je bil nadaljnji razvoj okoliščin, v katerih je živel: da je šel po diplomu v Ljubljani na pariško Sorbonno in se tam vpisal v institut za primerjalno književnost, kjer je predaval Van Tieghem. V letih med 1933 in 1936, ko je v resnici nastajala njegova knjiga, je mogel biti le malo komu bližji kakor prav Van Tieghemu. Dokaz se s to izpopolnitvijo obrača proti Ocvirku samemu.

2. Kdaj smemo govoriti, da je bilo neko delo navedeno kot vir? Proti opozorilu, da ni navedel Van Tieghemove „La littérature com-

parée" kot svoj vir, se brani Ocvirk z odgovorom, da je moj način asociacije, kakor da bi knjigo zatajil, cenil, ker se že iz imenskega kazala vidi, da je poleg Hazarda omenil največkrat Van Tieghema in sicer sedemnajstkrat. Številka je resnična. Van Tieghem je res omenjen tolikokrat, toda od tega le trikrat knjiga, o kateri govorim, in sicer v naslednjih zvezah: 1.) v prvem delu pri pregledu razvoja primerjalne znanosti, kjer je moral med sto imeni navesti tudi Van Tieghemovo in med ostalimi njegovimi knjigami tudi „La littérature comparée“; 2.) v isti zvezi v francoskem posnetku na koncu knjige in 3.) na strani 86, to je na mestu, ki sem ga v svojem poročilu navedel kot edino, kjer bi mogel čitatelj ob nekem podrobnem vprašanju (ne o celoti) soditi, da ga obravnavata oba. Po teh treh, ali pravilneje le dveh mestih vse obsežne Ocvirkove knjige, nihče ne bi mogel slutiti, kakšna je vsebinska in oblikovna sorodnost obeh del. Prišlo pa je še to, da je nastala v prvem delu, kjer bi moral Ocvirk karakterizirati Van Tieghemovo knjigo (stran 30—1), čudna pomota (avtorjeva, ne stavčeva), da je zabrisana celo Ocvirkova kratka sodba o njej. Ocvirk nas je skušal s svojim dokazom zavesti, da je prav vseeno, ali je omenil Van Tieghema ali katero koli njegovih številnih razprav, ali pa delo, ki sem ga zato, da ne bilo nobenih dvomov, navedel s polnim naslovom, založnikom itd. Pregled števila navedb dokazuje torej samo to, da je Ocvirk pomen dela „La littérature comparée“ res zabrisal. Toda tudi, če se ne bi izogibal omemb knjige in bi kazalo odkrivalo množico mest, kjer bi se oprl na kako podrobnost iz nje, ne bi pomenilo to še nič za ureditev razmerja med obema knjigama, kakor je v znanosti v navadi. Moral bi opredeliti svoj odnos v uvodu, tam kjer je sicer govoril o manj bistvenih stvareh, v nadaljevanju pa v vsej knjigi ločiti, v čem se opira na svojega edinega in neposrednega predhodnika pri istem delu in kaj je lastnega.

3. Pomota v osrednjem delu. Pri razpravljanju o posameznih delih knjige je Ocvirk zamenjal vrstni red in postavil začetno na konec. Čeprav postopek ni pravilen, ker je knjiga notranje povezana celota, mu zaradi lažjega primerjanja sedaj tudi jaz sledim. Menil sem, da bo težišče Ocvirkovega ugovora na drugem delu knjige, obrambi njegove teorije primerjalne literarne zgodovine. Prvič je to najsamostojnejše poglavje, drugič pa sem mu o njem izrekel pomislek, ki je poleg očitka, da se je naslonil na tuje delo, najtežji, namreč, da je njegov sistem teorije znanstveni l'art pour l'artizem in da gleda na literaturo povsem idealistično, ker ne vidi v stikih narodov in njih slovstev nikakih socioloških vplivov. Tu bi bila diskusija mogoča. Toda na ta ugovor ni teoretik ničesar odvrnil, zašel pa s polemiko v neko neverjetno pomoto. Ocvirkov naslednji, zadnji del knjige, obravnava isto snov kot Van Tieghemov drugi del, metodologijo. Ko sem primerjal zgradbi obeh knjig, sem to seveda navedel in ju, kot enaka prva dva dela, med seboj primerjal. Sedaj je Ocvirk stvar obrnil, da je nastala komedija: Petrè trdi, da je moj drugi del posnet po tretjem delu Van Tieghema, kar ni popolnoma nič res. Javno mu bomo dokazali... In lotil se je naloge, da bi to res dokazal, ter porabil za to več kot četrtno prostora celotnega odgovora. Ta zamenjava poglavij je preprosta in čista zabloda in ves hrup poldruga strani (193—4) zato brezpredmeten. Jaz sem primerjal Ocvirkov tretji del z Van Tieghemovim drugim, ne pa drugega z Van Tieghemovim tretjim, kajti tega sem se v vsej kritiki dotaknil sploh samo z enim stavkom in sicer tam, kjer sem tehtal vprašanje, zakaj je Ocvirk naperil svojo teorijo na daljni cilj občečloveškega in menil, da je nastalo tudi to pod vplivom Van Tieghemovih sanj na koncu knjige o univerzalnosti literature. Nikjer pa nisem primerjal Ocvirkovega srednjega dela z Van Tieghemovim zaključnim, niti pisal o tem v kaki drugi zvezi. Le kako je moglo zanesti

Ocvirka v to čudno zmedo, ko mora vendar dobro poznati zgradbo svoje in Van Tieghemove knjige, ki jima je moja kritika le sledila?

Tako se je razgovor o njegovi teoriji primerjalne literarne zgodovine razblinil.

4. Metodologija. Pri tem oddelku, ki je jedro knjige, je imel Ocvirk ovreči trditev, da je pretežno posnel zgradbo metodologije in je le ponekod kaj premaknil, izpustil ali dodal. Res se je osredotočil in prišel do sklepa, da je celotna koncepcija in opredelitev njegove metodologije nova. Preglejmo torej še enkrat vprašanje in sicer prvič po pritegnjenem gradivu in drugič po njegovi razporedbi.

Izmed tridesetih pododdelkov, v katere je zbral Van Tieghem gradivo svoje metodologije, jih najdemo vse tudi pri Ocvirku, z izjemo uvodnih, ki jih je opustil; kar pa je nasprotno dodal, sem navedel že v poročilu. Ker bi zavzelo preveč prostora navajanje, kje se najdejo posamezna vprašanja pri enem, kje pri drugem, naj zadostuje ugotovitev, da je našel Ocvirk gradivo za sistematiko že zbrano. Tega sedaj tudi sam ne zanika. V razporedbi snovi po poglavjih je vnesel izpremembo s tem, da je celotno gradivo razdelil pod vidikom dveh velikih skupin: I. Primerjalni metodološki problemi in II. Mednarodni literarni odnosi in vplivi. Ocvirk na tej delitvi gradi zagovor svoje izvirnosti, kajti da se popolnoma razlikuje od Van Tieghema, o katerega sistematiki sodi sedaj z omalovaževanjem: „... kajti njegov drugi del je zgolj zbirka metodoloških vprašanj brez medsebojne organske in sistemske povezanosti.“ Toda temu ni tako. Če pregledujemo zgradbo, ki je dobila pri Ocvirku novo ime, kmalu vidimo, da se za skupnima naslovoma skrivajo Van Tieghemova poglavja. Medtem ko sta prvi še različni (k njima se še povrnem), sta drugo in tretje že ista, le zamenjana: „II. Genres et styles“, „III. Thèmes, types et légendes“ proti „II. Folklor in tematologija“, „III. Literarne vrste, oblike in stili“. V drugi skupini je Ocvirk začel s poglavjem z opredelitvijo vplivov, ki so njegova teza, kot sem to v poročilu povedal, in nadaljeval z zadnjim (sedmim) Van Tieghemovim poglavjem „Les intermédiaires“, „Posredniki“, nato pa v obsežnem zaključnem poglavju nanizal vprašanja iz Van Tieghemovega IV., V. in VI. poglavja z malimi dodatki ali opustitvami. Po snovi novo poglavje, na katerega edinega se je mogel Ocvirk sedaj opreti, je uvodno poglavje „Analogični in antitetični paralelizmi“. Iz dveh razlogov se nisem pri pisanju ocene nanj posebej oziral. Prvič, ker je tako kratko, da ni v nikakem sorazmerju z ostalimi, saj obsega s številnimi primeri vred slabe štiri strani in obravnava le vidik, ki je bil izbrusen tudi že v slovenski publicistiki (dr. S. Leben, LZ 1950), a je v celotnem gradivu primerjalne tako stranskega pomena, da ne bi smel biti postavljen na čelo metodologije. Drugič, ker smatram, da je to le Ocvirkovo mašilo za opuščeno Van Tieghemovo uvodno poglavje s tehtnimi mislimi predvsem o tem, kakšno predizobrazbo terja panoga od človeka, ki se ji posveti (znanje vrste jezikov, dobro poznanje več literatur itd.) Imel sem svojo misel, zakaj je Ocvirk prav to poglavje opustil, toda ni se mi zdelo nujno razpravljati o tem.

Če sedaj pregledamo in primerjamo, kako veliko delo je opravil Van Tieghem, je iz celote razmerij, ki se morejo javiti ob stikih literatur, izluščil vsa vprašanja, ki jih je opredelil, razvrstil in obdelal, s tem, kar je opravil s pregrupacijo in delno izpopolnitvijo ali opustitvijo Ocvirk, moramo reči, da je bil delež prvega neizmerno večji. Ocvirkovega dela v koncepciji ne moremo smatrati za izvirno, saj posnema cela poglavja in oddelke, a prevzema v nekaj zabrisani obliki tudi zgradbo, čeprav jo je izčistil, kar je naravno, saj je njegovo delo mlajše. To tem manj, ker sistematika primerjalne vede ni bila nekaj utrjenega,

kar bi znanost že splošno osvojila, temveč nova, še individualna. Tudi če bi Ocvirk Van Tieghemovo delo naznačil, bi mu morala objektivna ocena po merilu, ki vlada pri znanstvenem delu, očitati pretesno naslonitev; takó, ko niti tega ni, je bila pač dovolj upravičena odklonitev njegovega postopka.

Ob tem poglavju se moram ustaviti tudi pri značilni posebnosti Ocvirkove polemike. Zaključuje ga namreč z ugotovitvijo, da izvira moja odklonitev njegovega dela (osnovna zmota jo imenuje), iz nerazgledanosti in prepričanja, da je Van Tieghem v celoti izviren, da je prvi na svetu obdelal primerjalne probleme, da je „tako rekoč Kolumb nove vede“. „Primerjalne literarne zgodovine ni ustvaril Van Tieghem in je nisem utemeljil jaz, oba sva jo vsak v svoji smeri samo izpopolnila...“ pravi. Primerjalne literarne vede? Kdo je to trdil? To je povsem Ocvirkov način. En sam izraz je treba izpustiti, pa dobi vse skupaj drugačen smisel in lahko se razpišeš čez celo stran in očitaš stvari, ki jih nihče ni pisal. V stavku (in odstavku), o katerem govorim (stran 195), bi bilo treba napisati pravilno: „Metodologije primerjalne literarne zgodovine ni ustvaril...“ in bil bi nemogoč!

5. Na konec prestavljeni uvodni del. Mesto, kamor je Ocvirk nanizal zavrnitve kritike o prvem delu knjige, priča, da za to ni bilo onih težkih ugovorov iz ostalih dveh. Res se je omejil pri konkretnostih predvsem le na zagovor važnosti Nemcev za razvoj primerjalne. Proti zaslugam Francozov, ki so v času od začetkov 19. stoletja do danes panogo pričeli, utemeljili, razširili in vzdržali, navaja zasluge Nemcev, ki se zrcalijo zlasti v Kochovem izdajanju revije „Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte“ (1887—90). Menim, da je sistematično delo stoletja važnejše kakor sporadičen pojav in da je zato Van Tieghemova razporedba pravilnejša od Ocvirkove. Ko je s Kochovim delovanjem že izluščil kratko dobo, kjer se mu zdi, da so bili Nemci pred Francozi, bi ga opozoril na druge, ko ne bo imel za svojo tezo opore niti v lastnem tekstu. To sta šesto in sedmo poglavje njegovega pregleda z analizo razvoja v novem stoletju, ki je prinesla vedi šele pravi razmah. Na to so merile tudi moje kratke besede v kritiki. Ocvirk je s tem, da je začel pri poglavju z Nemci, res dosegel razliko od Van Tieghema, toda zabrisal jasnost in preglednost svoje slike. Da pa njegova splošna navedba o nemških zaslugah ne drži, kaže že to, da se primerjalna v Nemčiji nikakor ne more utrditi, pri Francozih pa je zavzela zelo širok obseg.

6. Očitek „znanstvenega“ diletantizma. Ob slabosti vseh konkretnih navedb Ocvirkovega odgovora, je dobil še največjo prepričevalnost nek splošen očitek, s katerim je prepletel vse pisanje in si hotel prav z njim ustvariti svoj najmočnejši obrambni zid. Očitek namreč, da poročila o njegovi knjigi ni pisal strokovnjak, poznavalec predmeta, in se zato sploh ni znal poglobiti v njeno vrednost. Poglejmo še to zadnje vprašanje. Primerjalna literarna zgodovina danes ni splošno priznana kot samostojna znanstvena panoga, temveč le kot stranska veja literarnih zgodovin. Po univerzah, kjer jo sploh predavajo, jo predavajo literarni zgodovinarji, ki niso imeli zanje nikake posebne kvalifikacije, ampak so se le pri svojem delu osredotočili na odnose med različnimi slovstvi. V svetu je komaj nekaj prvih institutov zanje, pač pa se vrste vprašanja literarnih stikov med narodi pred slehernim literarnim zgodovinarjem. To se pravi, da je specializacija še neznatna, da pa pozna vprašanja primerjalne vsak literarni zgodovinar, zlasti še, če je izšel iz malega naroda, katerega kultura kaže mnoge tuje vplive. V literaturi imajo proti teoretičnim delom ogromno večino vsakršne študije, ki obravnavajo konkretne stike literatur ali pisateljev raznih narodov. Kot ne morejo biti te literarnemu zgodovinarju neka posebna, neodkrita zemlja,

mu to ne morejo biti tudi teoretična vprašanja, ki skušajo vnesti v raziskavanja nek red in sistematiko. Očitati torej kateremu koli literarnemu zgodovinarju, da je analfabet v primerjalni, je danes še nesmiselno. Nesmiselno pa je tudi, očitati nerazglednost v tvoji stroki človeku, ki je opazil, da je tvoje zelo odmaknjeno delo v pretežni večini zraslo ob nekem tujem.

Šibkost kritike vidi Ocvirk v tem, da se je omejila na primerjanje z Van Tighemom, mesto da bi v zvezi z njegovo knjigo razpravljala o vsej obširni literaturi o primerjalni. Zanj da je s tem podan dokaz neznanja in diletantizma. Če ne gre tu le za preračunan Ocvirkov poizkus, kako bi zavedel s protioptotžo na stransko pot, ima napačne predstave o nalogi kritike. Njena bistvena zahteva vendar ni referat o knjigi, temveč razbor značilnih posebnosti, bilo odlik ali slabosti. V trenutku, ko sem moral pri pregledovanju „Teorije primerjalne literarne zgodovine“ ugotoviti, da vse to že od nekdaj poznam, me je bolj od vsega drugega zanimalo primerjanje obeh sorodnih del. Ali bi mogel kdo po kaki drugi poti bližje k jedru Ocvirkove knjige? Odkritje je bilo tako nepričakovano in važno, da ne bi bilo nič bolj razumljivo kot to, če je zasenčilo tudi resne napore, ki se sicer lahko skrivajo v delu. Da pa ugotovitev ni bila tako preprosta stvar, govori dejstvo, da vsa dosedanja poročila (poldrugo leto po izidu knjige) ne vedo ničesar o kakem Van Tieghemu ali njegovi „La littérature comparée“, neznatni, drobni knjižici bogate francoske literature. Kar velik slučaj se mora imenovati primer, kadar mali priročnik le najde pot v kako našo knjižnico, tudi če je to knjižnica poznavalca literarnih vprašanj.

* * *

S tem sem Antonu Ocvirku odgovoril na vse bistvene točke. Dodal bi le še besedo, ki naj razloži, zakaj se mi je zdelo potrebno po letu odlašanja kljub vsemu objaviti kritiko knjige.

Če se morejo katere slovenske znanstvene panoge ponašati, da je njih metoda dela danes dognana do popolne višine znanstvene čistosti, je nedvomno takoj med prvimi naša literarna zgodovina. Vsa starejša generacija se je strogo borila za tako načelo, zato ne bo zapustila za seboj le obsežen, temveč tudi lep opus. Kakšen smisel naj bi imelo, da bi postala mlajša ohlapnejša in bi pri prevzemu dela lomila s tradicijo? Ocvirkova panoga je zelo tesno povezana z mednarodno literaturo. Ali se ne bi s takim načinom sam podal v veliko nevarnost? Menim pa v splošnem, da delovno področje slovenskega komparativista sploh ne sme biti omejeno na teoretična razglabljanja, temveč nasprotno, osredotočeno na študij konkretnih odnosov Slovencev do drugih narodov. Dobri, trdni temelji takemu delu so že položeni, treba je graditi na njih dalje. Ko tehtam vsa težka vprašanja okoli Ocvirkove knjige in te polemike, vse izgovorjeno in neizgovorjeno, mi v tem čudnem domačem ozračju blesti spomin na starega sorbonskega profesorja in ne morem drugače, ko da v obrambi znanstvenega dela, kakršno mora biti nam vsem nad vsem drugim pri srcu, ponovim Ocvirku še enkrat pretehtane besede, s katerimi je mogel poslati Van Tieghem svoje delo med znanstveni svet: „Skoraj vse v tej knjigi je novó; vse je neposreden rezultat izkušnje delavca, tridesetih let raziskavanja in razmišljanja o problemih mednarodne literarne zgodovine...“

F. Petré